

Saša Stanišić

NA CILJU IZGUBLJENE TRKE

Saša Stanišić

NA CILJU IZGUBLJENE TRKE

(iz romana *Kako vojnik popravlja gramofon*)

U ovoj knjizi petog kola **Male kutije** preuzeto je prvo poglavlje romana Saše Stanišića *Kako vojnik popravlja gramofon* (izdanje Buybooka iz Sarajeva, prevod Hane Stojić). Roman je preveden na desetine jezika, a Saša Stanišić je dobio nekoliko važnih književnih nagrada.

U ediciji **Mala kutija** objavljujemo knjige do kojih se teško dolazi, kojih nema u školskoj lektiri, a trebalo bi da budu dostupne srednjoškolcima. Svaki autor u svojoj knjizi ugosti nekog drugog pisca, tako da ćete umesto pet dobiti deset preporuka za čitanje.

Saša Stanišić je u goste pozvao nemačkog pisca Tilmana Ramšteda. Ovo je prvi njegov tekst objavljen na našem jeziku. Deo romana *Avanture mog bivšeg savetnika banke* za Malu kutiju prevela je Smiljka Blažin.

Ako želite da svoje utiske o pročitanim knjigama podelite sa drugima, javite se na **mala.kutija@hotmail.com**

Verujemo da će vaši stavovi i preporuke ovakve knjige dovesti u knjižare.

Koliko je za srce sto metara, koliko je težak život pauka, zašto moj Tugovan piše svojoj okrutnoj rijeci i šta čak ni šef drug Nedovršenog kao mađioničar ne može učiniti

Deda Slavko mi je premjerio glavu bakinim štrikom za veš, dobio sam mađioničarski šešir, šiljati mađioničarski šešir od kartona, a deda Slavko je rekao: ja sam za ovakve gluposti zapravo još mlad, a ti si već prestar. Dobio sam mađioničarski šešir sa žutim i plavim zvijezdama, koje su za sobom vukle žute i plave repove, a uz to sam izrezao mali mjesečev srp i dvije trokutaste rakete; jednom je upravljao Gagarin, drugom deda Slavko.

Deda, s ovim šeširom ne izlazim iz kuće!

I nadam se da nećeš!

Izjutra tog dana kad je naveče umro, deda Slavko mi je izrezao čarobni štapić od grančice i rekao: u šeširu i u štapu je čarobna

moć, ako budeš nosio šešir i mahao štapom postat ćeš najmoćniji mađioničar, sposobnosti neviđenih širom nesvrstanih država. Puno toga ćeš moći revolucionisati, sve dok ostane u skladu sa Titovim idejama i sa Statutom Saveza komunista Jugoslavije.

Sumnjao sam u magiju, ali nisam sumnjao u svoga dedu. Najvredniji dar je izum, najveće bogatstvo mašta. Zapamti to, Aleksandre, rekao mi je deda ozbiljno dok mi je stavljao šešir, zapamti to, i zamišljaj svijet ljepšim. Predao mi je štap i nisam više sumnjao.

Normalno je da su ljudi tu i tamo tužni zbog pokojnika. Kod nas se to dešava kad se spoje nedjelja, kiša, kafa i baka Katarina. Tada baka srče iz svoje omiljene šolje, one bijele sa naprsinom na dršci, plače i sjeća se svih mrtvih i svih dobrih stvari koje su mrtvi uradili, prije nego što ih je smrt poremetila. Danas su familija i prijatelji kod bake, jer se sjećamo dede Slavka koji je već dva dana privremeno mrtav, tek dok ponovo ne nađem svoj čarobni štap i šešir.

Iz moje familije još nisu mrtvi majka, otac i očeva braća – striko Bora i striko Miki. Nena Fatima, majka moje majke, još se dobro drži, njoj su mrtvi samo uši i jezik – gluha je ko top i nijema ko snijeg. Ni strina Gordana još nije mrtva, ona je žena strike Bore i trudna je. Strinu Gordanu, plavi otok u crnokosom moru naše familije, svi zovu Tajfun, pošto živi četiri puta življe od normalnih ljudi, trči osam puta brže i priča četrnaest puta užurbanije. Pređe u sprintu čak i put od klozetske šolje do lavaboa, a u prodavnici na kasi izračuna iznos prije nego što kasirka stigne ukucati cijene.

Svi su došli kod bake zbog smrti deda Slavka, a pričaju samo o životu u stomaku strine Tajfun. Niko ne sumnja da će se strina poroditi najkasnije u nedjelju, maksimalno u ponedjeljak, nekoliko mjeseci prije vremena, ali beba će biti razvijena kao devetomjesečna. Predlažem da je nazovemo Brzi Gonzales. Strina Tajfun odmahuje svojim plavim kovrdžama: zarsmomeksikanci? bićecuricane-miš! Emaćesezvati.

A Slavko, dodaje striko Bora tiho, Slavko, ako bude dječak.

Velika i sveprisutna je danas ljubav za dedu Slavka, kod svih onih ljudi u crnini koji piju kafu kod bake Katarine i potajno gledaju kauč na kojem je deda sjedio kada je Carl Lewis u Tokiju oborio svjetski rekord. Deda je umro za 9,86 sekundi – njegovo srce je imalo žestoku utrku sa Carlom Lewisom – srce se onda zaustavilo, a Carl je i dalje jurio ko lud. Deda je zasoptao, a Carl je podigao ruke u zrak i prebacio američku zastavu preko ramena.

Gosti donose bombonjere i šećer u kocki, konjak i rakiju. Žele slatkišima ublažiti bakinu tugu, a piju kako bi se sami utješili. Muška tuga miriše na kolonjsku vodu. Stoji u grupicama u kuhinji i opija se. Ženska tuga sjedi sa bakom za stolom u dnevnom boravku, predlaže imena za novi život u stomaku strine Tajfun, i diskutuje o najzdravijem položaju za bebino spavanje u prvim mjesecima. Kada neko spomene dedu, žene režu kolače i uzajamno se nude kriškama. Šećere kafu i mješaju

kašičicama koje izgledaju kao escajg za lutke. Žene uvijek hvale kolače.

Prabaka Mileva i pradjed Nikola nisu ovdje, jer sin ide njima, u Veletovo, da bi bio sahranjen u selu u kome je i rođen. Kakve to ima veze jedno sa drugim, ne znam. Čovjek bi morao imati pravo da bude mrtav tamo gdje je živio dugo i radio. Moj otac – pod našim podrumom, koji zove „atelje“ i iz kojeg gotovo i ne izlazi, zatrpan platnima i kistovima. Prabaka i pradjeda pod šljivikom u Veletovu. A za baku je svejedno, samo da su komšinice tu i da ima kafe i bombonjera. Gdje li je moja majka bivala dugo i rado?

Deda Slavko u najboljim pričama ili pod kancelarijom komiteta.

Možda ću još dva dana izdržati bez njega, a do tada će se moja mađioničarska oprema valjda negdje pojaviti.

Radujem se što ću ponovo vidjeti pradedu i prabaku. Otkako pazim na takve stvari, nemaju slatkasti vonj i u prosjeku su sto pedeset godina stari. Uprkos tome najmanje su

mrtvi i najživlji od svih u familiji, osim strine Tajfun, ali nju ne brojimo, jer ona ne spada u ljude već u prirodne nepogode i ima propeler u dupetu. Tako ponekad kaže striko Bora i poljubi svoju prirodnu nepogodu u leđa.

Striko Bora ima toliko kila koliko pradjeda i prabaka imaju godina.

U mojoj familiji također nije još umrla ni baka Katarina, iako je, one večeri kad je dedino veliko srce oboljelo od najbrže bolesti na svijetu, to poželjela zakukavši: šta ću bez tebe, šta ću sama, Slavko, moj Slavko, teško meni!

Ta me je velika bakina tuga koja od dedine smrti klizi na koljenima stvarno uplašila – sama, kako ću sada da živim sama! Disao sam sve brže i sve teže, baka se udarala u prsa i preklinjala kraj dedinih nogu da i sama više ne bude živa. Bila je tako slaba da mi se učinilo da joj je cijelo tijelo onako na podu mekano kao suze. Na televiziji je neka visoka žena prvo skočila u pijesak, a onda počela da se raduje. Povijena uz dedine noge baka je vriskom prizivala komšije, otkopčali su mu košulju, dedine

naočale su se pomjerile, a usta su mu bila iskrivljena. Uprkos strahu i tako kratko nakon jedne smrti vidio sam kako se bakin porcelanski psić na prozoru prevrnuo i da je tanjir sa ribljim kostima od večere još stajao na heklanom stolnjaku. Čuo sam svaku riječ komšija koji su se tuda motali i sve sam uspio razumjeti uprkos bakinom jecanju. Vukla je dedu za noge, deda je skliznuo s kauča. Sakrio sam se u ćošak iza televizora. Ali ne bih se mogao sakriti ni iza hiljadu televizora pred bakinim iskrivljenim licem, pred dedinim iskrivljenim tijelom koje je padalo sa kauča, i pred mišlju da moji baka i deda nikad nisu bili tako ružni ni tako tužni kao sada.

Tako bih rado položio ruku na bakina leđa koja su se tresla – bluza joj je bila mokra od znoja – i rekao joj: bako, nemoj! Sve će biti u redu! Pa deda je u partiji, a partija je u skladu sa statutima Saveza komunista, ja sad samo ne mogu da nađem svoj čarobni štap. Sve će biti u redu, bako.

Zanijemio sam od njenog tužnog

ludila. Što se glasnije opirala, pustite me, to sam bivao obeshrabreniji u svom skrovištu. Što se pažnja komšija više prebacivala od dede ka baki, što više su je neutješnu, željeli utješiti kao da joj prodaju nešto što joj ni najmanje nije potrebno, to se ona sve paničnije branila. Što je više suza prekrivalo njene obraze, nena usta, njenu žalopojku, nenu bradu kao ulje tavu, to sam više primjećivao sitnice oko sebe: policu za knjige sa Marxsom, Lenjinom, Kardeljem, dolje s lijeve strane „Kapital“, miris ribe, grančice na tapetama, četiri goblena na zidu – djecu što se igraju na seoskom putu, šareno cvijeće u šarenoj vazi, brod na nemirnom moru, kućicu u šumi – sliku Tita i Gandhija koji se preko sredine broda i kućice rukuju, rečenicu: kako ćemo je odvojiti od njega?

Sve je više ljudi pristizalo. Uzimali su mjesto jedni drugima, kao da nešto moraju nadoknaditi, ili barem ništa više ne propustiti boraveći u blizini smrti, životni koliko god je moguće. Dedina prebrza smrt naljutila je komšije ili ih je navela da gledaju u pod, kao da

su oni za nešto krivi. Niko nije mogao pratiti dedino srce, ni baka, jadna ja, zašto, zašto, zašto Slavko? Teta Amela sa drugog sprata se onesvijestila, neko je viknuo: srce Isusovo! Drugi je odmah opsovao majku Isusovu i uz to naredao još neku rodbinu. Baka je vukla dedine nogavice, pokušala je udariti bolničare prve pomoći koji su se pojavili u dnevnom boravku sa svojim koferčićima, ne dirajte ga! vikala je. Bolničari su ispod mantila nosili košulje kakve nose drvosječe, i odvajali su baku od dedinih nogu, kao da odvajaju školjku od kamena. Deda će za baku tek onda biti mrtav kad ga ona pusti. Nije ga puštala. Bijeli mantili su oslušnuli dedina prsa, jedan mu je stavio ogledalo pred lice i rekao: ništa.

Kako ništa? To sam ja – ja sam viknuo. Kako ništa? I viknuo sam kako je deda još uvijek tu, i da nije ništa jer se njegova smrt ne slaže sa ciljevima Saveza komunista! I mičite mi se sputa, viknuo sam, dajte mi moj štap, pa da vam pokažem!

Niko nije obraćao pažnju na mene: dr-

vosječe-bolničari kopali su po dedinoj košulji i nekom olovkom osvjetlili njegovo oko. Povukao sam kabl za struju i televizor je zanimemio. U kutu pored utičnice visile su mlohavie niti paukove mreže. Za koliko li je grama lakša smrt pauka od smrti čovjeka? Za koju mrtvu nogu svog supruga hvata paučica? Odlučio sam da nikad više ne zatvorim pauka u bocu i polako je punim vodom.

Gdje je bio moj čarobni štap?

Ne znam koliko sam dugo stajao u kutu dok me otac nije uzeo za ruku kao da me hapsi. Predao me je majci, i ona me vukla kroz haustor do dvorišta. Zrak je mirisao na mošt žute šljive, na Megdanu su gorjele vatre. Sa Megdana se može vidjeti gotovo cijeli grad, možda se čak vidi i dvorište ispred velike zgrade, petospratnice koja je u Višegradu već neboder, gde se jedna mlada žena duge crne kose i smeđih očiju nagnula ka dječaku iste boje kose i istog bademastog pogleda. Otpuhnula mu je pramen sa čela, oči su joj se napunile suzama. Šta je šapnula dječaku nije se moglo

čuti na Megdanu. Vjerovatno se isto tako nije moglo uočiti da je dječak, nakon što ga je žena zagrlila i dugo, dugo držala u zagrljaju, klimnuo. Kao što klimneš kad nešto obećaš.

Naveče trećeg dana nakon smrti dede Slavka sjedim u kuhinji i listam albume sa slikama. Iz albuma vadim sve slike na kojima je deda Slavko, još ne znam šta ću sa njima. U dvorištu se naša trešnja svađa sa vjetrom. Oluja. Nakon što dedi dam sposobnost da oživi, sljedeći trik koji ću izvesti jeste da svima nama dam sposobnost ovjekovječavanja zvukova. Ali ne kao ono sa kasetama, nego baš u ruci. Šum vjetra u lišću trešnje, potmulu grmljavinu i noćni lavež ljeti moći ćemo tek onako na šaci drugima pokazati: a ovdje sam cijepao drva za kamin, tako ćemo moći s ponosom pokazati naš život sačinjen od zvukova, kao što inače pokazujemo slike s odmora na Jadranu. Majci bi tako njen smijeh iz dobrih dana položio na lice preko njenih briga.

Smeđkaste fotografije sa širokim bijelim rubom mirišu na mušeme i prikazuju

ljude sa smiješnim hlačama što se šire prema dolje. Pred fasadama nedovršenog Višegrada stoji mali čovjek u uniformi čuvara pruge i gleda pravo ukočen kao vojnik: deda Refik.

Deda Refik, otac moje majke, odavno je neopozivo mrtav, utopio se u Drini. Jedva sam ga poznavao, ali sjećam se jedne igra koje sam se igrao sa njim. Deda Refik je prstom pokazao nešto, ja sam za to rekao naziv, boju i prvo što mi padne na pamet. Pokazao mi je čakiju, a ja sam rekao: nož, sivo, lokomotiva. Pokazao je vrapca, a ja sam rekao: ptica, sivo i lokomotiva. Deda Refik je pokazao kroz prozor u noć, a ja sam rekao: snovi, sivo i lokomotiva, a deda me pokrio i rekao: spavaj čelično.

Vrijeme mog sivog perioda bilo je i vrijeme mojih posjeta očnom doktoru koji nije ustanovio ništa, osim da jako brzo pamtim stvari, kao na primjer redosled malih i velikih slova na njegovom plakatu. Gospođo Krsmanović, to mu morate nekako izbiti iz glave, rekao je ljekar prepisujući majci kapi za oči koje su joj stalno bile crvene.

Vozova sam se tada strašno bojao. Deda Refik me je jednom poveo do zapuštene željezničke pruge, zagrebao boju koja se ljuštila sa stare lokomotive, šapnuo: slomili ste mi srce, i među dlanovima rastrljao crnu boju. Na putu kući – kaldrma, sivo, lokomotiva, moja ruka u njegovoj velikoj šaci, garavoj od oštrih čestica farbe – odlučio sam da zbog svog srca budem dobar prema vozovima. Samo što već dugo nisu prolazili kroz naš grad. Nekoliko godina kasnije, moja prva neuzvrćena ljubav, Danijela sa jako dugom kosom, pokazala mi je kako sam bio smiješan sve ovo vrijeme, jer sam štitio srce od voznog loma, kad je ona bila ta koja će mi obznaniti pravo značenje slomljenog srca.

Komadi farbe koja se ljušti i gar sivog su moje ukupno sjećanje na deda Refika, osim ako se u sjećanje ne ubrajaju i stare fotografije. Općenito je nedostajalo deda Refika kod nas. Koliko god često moja familija uz kafu priča o sebi i drugim familijama i o mrtvima u svojoj i drugim familijama, rijetko se sjete dede Re-

fika. Nikad niko ne pogleda u toz i uzdahne: ah, Refik, moj Refik, da bar ovo možeš vidjeti! Nikad niko ne pretpostavlja šta bi deda Refik rekao za nešto, njegovo ime se ne pominje ni kao hvala ni kao prigovor.

Manje živ od dede Refika ne može biti niti jedan mrtvac.

Mrtvi su dovoljno usamljeni pod zemljom, zašto još osamiti i sjećanje na dedu Refika?

Majka dolazi u kuhinju i otvara frižider. Želi namazati kriške za posao, stavlja puter i sir na sto. Gledam njeno lice i u njemu tražim lice dede Refika sa fotografije.

Mama, ličiš li ti na dedu Refika? pitam je kada sjedne za sto i izvadi hljeb. Ona reže paradajz. Čekam i postavljam još jednom pitanje. Ona tek sada zastaje, oštrica noža je na paradjzu. Kakav je deda bio deda Refik? Pitam je dalje zašto niko ne priča o njemu. Kakvog dedu sam uopšte imao?

Majka ostavlja nož na stranu, spušta ruke u krilo, podiže oči. Gleda me.

Nisi imao dedu, Aleksandre, imao si Tugovana. Tugovao je za svojom rijekom i svojom zemljom. Klečao je, grebao po toj svojoj zemlji, sve dok mu se nokti ne bi slomili i krv potekla. Milovao je travu i mirisao je, i plakao u stručke trave poput djeteta – zemljo moja, kako si mi samo zgažena i svoj težini izložena. Nisi imao dedu, imao si Budalu.

On se opijao i opijao. Jeo je zemlju koja ga je tjerala na povraćanje, a zatim bi na sve četiri otpuzao do obale, i rijekom ispirao usta. Kako je tvoj Tugovan samo volio svoju rijeku! Svoj konjak... Mogao je voljeti samo onda kad bi lokao i lokao. A samo je bio u stanju da vidi i voli ono što je potlačeno i poniženo. Osim samog sebe.

Drina, kakva je to zapostavljena rijeka, koja zaboravljena ljepota! Plakao je kad bi teturajući dolazio iz svojih kafana, jednom iskrivljenog okvira za naočale, drugi put upišanih hlača, tog li smrada! Što ti je starost mušičava zlosreća, plakao je kad se spotakao i pao, htio se pridržati za rijeku da ne bi poletio.

Koliko puta smo ga noću nalazili pod prvim lukom mosta, potrbuške, zgrčenih prstiju, zarivenih u vodu. Natečene ruke, plave, stisnute u pesnice. Cvijeće je držao u rijeci, ponekad i bocu konjaka. Tako je to išlo godinama, otkako su ukinuli željeznicu, otkako kroz grad više nisu prolazili vozovi kojima bi Tugovan mogao postavljati skretnice, davati signale i dizati rampe. Izgubio je posao i na to nije potrošio ni riječi. Bez posla se nije imalo šta ni reći. Poslali su ga u penziju koju je krčmio iz dana u dan, prvo potajno, gore na stanici, koja to više nije bila, kod stare lokomotive, kasnije pored rijeke, pun iznenadne, blesave ljubavi prema vodi.

Nisi imao dedu, imao si Gorčina. Pio je i pio i propio sav životni žar. Da je barem šah, ili partiju, ili nas volio koliko i svoje vozove, pa svoju rijeku, a najviše svoju rakiju! Da je barem slušao nas, a ne duboku, bezdanu Drinu!

Umro je u noći nakon što je napisao rijeci dugo pismo. Slova je urezao u obalu

razbijenom bocom, jednom od tri boce vina koje je popio. Pri tom je cvilio i vikao rijeci: kako da te izbavim, kako da spasim nešto tako veliko?

Zvali su nas kad su njegova galama i njegovo zapjevanje postali nepodnošljivi. Teglili smo ga za noge iz blata. Da nešto toliko tužno može tako smrdit! Na rukama ga je tata nosio kući, stavio ga skupa s odjećom u kadu, gdje je tvoj Pijanac dva puta ljuto povratio proklinjući sve ribolovce: dabogda se vaše oružje okrenulo protiv vaših vlastitih usta, jer udicama bodete po želucu rijeke i ribama – kakav nijemi bol! – usta razdirete. Dabogda vam kožu razbojnici tupim nožem gulili, dabogda vas dubina progutala, čamce, prljavi benzin, sve brane, sve turbine, sve bagere! Rijeka: jedino voda i život i snaga! Ništa više!

Oko ponoći sam mu oprala kosu i kornjačasti vrat. Oprala sam ga iza ušiju i ispod pazuha. Ljubio mi je ruke i rekao da dobro zna ko sam ja. Uprkos suzama prepoznaje čije zglobove miluje i svega se sjetio: kakav je

dragulj ljubav, a kakva je drtina sudbina.

Ja sam tvoja kćerka, rekla sam tri puta, i u toj njegovoj posljednjoj noći obećao mi je tri stvari: čistu odjeću, raskid s alkoholom, život. Ispunio je samo jedno. Njegovu željezničarsku kapu našli su ispod mosta, našli su i bocu konjaka, samo njega nisu našli. Vilama smo prebirali po vodi tražeći ga.

Zašto je izašao još jednom? Šta se još moglo voljeti te majske noći? Sve birtije su odavno bile pozatvarane, kad sam ga nakon kupanja i nakon njegovog obećanja pokrila. Baš da ribolovac otkrije njegovo tijelo nizvodno u šašu. Licem pod vodom, nogama na obali – njegova draga Drina dala mu je smrtonosni poljubac, vjenčanje za Tugovana, koji je ispunio samo jedno obećanje. Lijepo se uparadio za to vjenčanje: nosio je uniformu s amblemom željeznice. Kolike li je noći tražio smrt nemajući hrabrosti da je nađe, nikad nije držao glavu dovoljno dugo pod vodom kako bi Drina postala njegova jedina i zadnja suza.

I kad smo ga trebali pripremiti za

pogrebnu ceremoniju, samo dvanaest sati nakon što sam ga okupala i tri životna obećanja, ponovo sam ja bila ta koja je uzela spužvu, najgrublju koju sam mogla naći, ponovo sam ja bila ta koja je ribala njegova mršava prsa, kao da ribam tepih, koja je utrljavala sapun u žuti naborani stomak i koja je četkala njihove mlohawe listove. Prste i lice nisam dodirnula. Tvoj Tugovan kopao je po svojoj obali, i kakva bih ja to kći bila da sam mu očistila zemlju ispod noktiju? Njemu koji je tražio: kad crknem neću sanduk! Kako je tvoj Tugovan volio svoju okrutnu rijeku, kako je volio vrbe i ribe i blato! Nisi imao dedu, Aleksandre, imao si Budalu. Samo si bio premlad da bi se sjećao njegovih budalaština. On je svemu govorio sivosivosivo, tebi je to bilo smiješno, nemam pojma zašto. Jedino je svojoj rijeci izmišljao najživopisnije boje, jedino je Drinu pomno posmatrao, tvoj Tugovan, koji se jedino tada mogao smijati kad bi ugledao svoj odraz na vodi. Nisi imao dedu, Aleksandre, imao si Tugovana.

Pogledam majku sa hiljadu pitanja.

Otpjevala mi je tugovanku, kao da je vježbala od onog dana kad se on utopio. Pjevala je kao da joj ne pripada, a ipak je tako nježno bijesna da me je bilo strah, da bi joj ga samo jedno moje klimanje glavom moglo ukrasti. Sad odmahuje rukom zbog nevidljivih stvari i postavlja kriške hljeba u jednom redu na sto.

Od hiljadu pitanja postavio sam samo dva. Šta je deda napisao na obali? Zašto mu niste pomogli?

Moja majka je mala žena. Češlja svoju dugu kosu prstima i puše mi u lice kao da se igramo. Vadi puter. Vadi sir. Maže krišku puterom, stavlja krišku sira na puter. Stavlja paradajz na puter. Posipa so između kažiprsta i palca na paradajz. Stavlja hljeb na dlan. Pritisne ga drugom kriškom. Pritisne jako.

Trešnja se tvrdoglavo opire oluji, šiba granama oko sebe. Grad udara po našoj strehi poput kovanica u limenoj kasici. Nakon što je majka napustila kuhinju, otvaram prozor i na klupicu stavljam fotografiju na kojoj smo deda Slavko i ja. Hladan vjetar poseže za mojim

licem, zatvaram prozor. Fotografija otpliva s olujom. Na drugim smeđkastim slikama ljudi stoje u prugastim kupaćim kostimima u Drini, voda im je do članaka. Nema više takvih kostima. Nema ni ove kučke, ni njena četiri psića. Mladi deda Slavko sa šeširom miluje psiće. Koja li je njegova posljednja fotografija? Koliko dugo mogu psi živjeti i znam li jednog od tih psića? Jednom više neće biti novih fotografija pasa i ljudi, jer će njihovi životi biti okončani. Ali, kako uslikati kraj života? Kada se moj život završi, slikajte me u zemlji, reći ću svima. Za sedamdeset godina to će biti moguće. Slikajte kako mi rastu nokti i kako postajem sve tanji i gubim kožu.

Sve završeno i svaka smrt čine mi se i nepotrebnim i nesretnim i nezaslužnim. Ljeta bivaju jeseni, kuće bivaju srušene, a ljudi na fotografijama postaju fotografije na grobnicama. Toliko stvari ne bi trebalo biti završeno – nedjelje da ne bi došli ponedjeljci, brane da se ne bi zaustavljale rijeke. Ne bi trebalo lakirati stolove, jer me od tog mirisa boli glava.

Raspusti a ne početak škole, crtani a ne vijesti. I moja ljubav prema Danijeli duge kose nije smjela ostati neuzvrćena. I nikad ne bi trebalo završiti mađioničarski šešir, već beskonačno razgovarati s dedom o prednostima života kada si mađioničar u službi Saveza komunista.

Ja sam protiv skončavanja, protiv propadanja! Ono završeno se mora zaustaviti! Ja sam drug šef stalnog produžetka i podržavam i tako dalje!

U posljednjem albumu nalazim sliku sa ćuprijom na Drini. Ćuprija izgleda kao i uvijek, samo što skele ograđuju njene lukove. Ljudi stoje na skeli kao da je most brod koji će sada krenuti niz rijeku. Usprkos skelama, most izgleda završen. On je kompletan, skele mu ne mogu ništa. Ta golema dovršenost naše ćuprije mi uopšte ne smeta. Ispod mosta: Drina. Silovita, brza, široka, opasna – mlada rijeka!

Kada brzo tečeš, to je kao vikanje.

Danas se sumorno valja, više jezero nego rijeka. Brana je obeshrabrila vodu – spo-

ra, umorna Drina, na rubovima kao iskrzana naplavljenim drvljem i prljavštinom. Pažljivo odvajam rijeku iz albuma. Površina je hladna i glatka, takav je danas njen negdašnji ljuti tok. Stavljam fotografiju u džep. Zgužvat će se i dobit će magareće uši.

Želim stvarati nedovršene stvari. Nisam graditelj kuća, ne znam kako se prave cigle, a iz matematike, osim računanja napamet, jako sam loš. Ali znam crtati. To, svoje velike uši i uzvik: nemoj sada, zar ne vidiš da sam zauzet! naslijedio sam od svog oca umjetnika. Postat ću umjetnik dobrog, nedovršenog!

Šljive bez koštice, rijeku bez brana i druga Tita u majici ću nacrtati! Umjetnici moraju smišljati umjetničke serije! Taj je recept za njih uspjeh – kaže moj otac umjetnik. Otkrio mi ga je u svom ateljeu, gdje on svoje vikende provodi s platnima, bojama, kacama s kiselim kupusom, paucima i starom odjećom. Slikar nikad ne smije biti zadovoljan onim što vidi – naslikati stvarnost znači pred stvarnošću kapitulirati! viknuo je jednom kada sam

pokucao na vrata, jer mi je lopta ispuhala. Vidiš ovu loptu, govori moj otac sa francuzicom na glavi, dok pumpa, umjetnici ovako mijenjaju svijet i stvaraju svjetove, pumpajući nova značenja u ispuhana stara! On ne govori meni, ne očekuje odgovor. U ateljeu se vrte francuske šansone, kasno naveče Pink Floyd, a vrata su zaključana.

Dobro smišljene serije su znači rješenja. Neka drugi upravljaju avionima i trijebe buhe sa pelikana u zoološkom vrtu – ja ću biti serijski umjetnik nedovršenoga koji u slobodno vrijeme igra fudbal i peca. Niti jedna moja slika neće biti naslikana do kraja, svakoj će nedostajati nešto važno, tužno.

Idem po svoj pribor za crtanje, vodene bojice i papir posuđujem od oca. Teglu od džema punim vodom i omekšam kistove. Prazan papir je preda mnom. Prva slika nedovršenog mora biti Drina, vragolasta rijeka, još bez brane. Miješam plavu i žutu, vučem prvi zeleni potez kistom, ali zelena je previše mat, pažljivo je potamnim, crtam okuku, posvjet-

lujem je – prehladno, dodajem oker, zeleno, zeleno, ali Drininno zeleno neću pogoditi ni za sto godina.

Mrtvi su usamljeniji nego što ćemo mi živi ikada biti. Ne mogu čuti jedni druge kroz lijesove i zemlju. A živi dolaze i sade cvijeće na grobovima. Korijenje urasta u zemlju i probija kroz lijes. Kad-tad lijes je pun korijenja i kose mrtvoga. Onda ne mogu pričati ni sami sa sobom. Kada ja umrem, želim masovnu grobnicu. U masovnoj grobnici me ne bi bilo strah mraka i bio bih usamljen samo zato što bih svom unučetu nedostajao, kao što meni sada deda Slavko nedostaje.

Ja sam bezbedan i pod čelom mi se skupljaju suze. Sve što je bitno nalazi se u jutarnjim novinama, u Komunističkom manifestu ili u pričama koje nam izmamljuju suze i smijeh, najbolje oboje odjednom. Tako mudro je zborio deda Slavko. Kad budem imao onoliko godina koliko je on imao, imat ću njegove mudre rečenice, velike vene kao na podlakticama moga oca, recepte moje bake i

rijetko veseli pogled moje majke.

Ujutro, četvrtog dana nakon dedine smrti, budi me otac i odmah znam: sahrana. Sanjao sam da su svi u mojoj porodici umrli, svi osim mene, a to je bilo kao da sam odjednom jako daleko i ne znam se više vratiti.

Pakuj stvari, idemo.

Otac me budi samo ako su katastrofe u pitanju, inače me majka ljubi u kosu. Otac me generalno ne ljubi. Teško je to među muškarcima. Sada sjedi na rubu kreveta, kao da mi želi još nešto reći. Uspravljam se. I tako mi čekamo. Tata, gledam te, kao što se gleda neko koga slušaš. Dobro je da mi ispričaš sve ono što već znam, da mi objasniš što sam već razumio, ali što će tek onda biti potpuno, nakon što je otac to sinu objasnio. Naravno ne kažem to, a i otac ne kaže ništa. Tako mi razgovaramo. Tako mi često razgovaramo. On radi, nakon posla pobjegne u svoj atelje i tu ostane cijelu noć. Preko vikenda dugo spava. Ako gleda vijesti, onda ionako nema priče. Ne žalim se, s ostalima govori još manje nego sa

mnom, a i majka je radosna što se može sama brinuti za moj odgoj, u to joj se otac i ja ne petljamo.

U svojoj nemuštosti otac danas izgleda kao neko bez mišića. Od dedine smrti je ostao kod bake. Ona je juče kasno nazvala i pitala kako je mali. Mislila je da je majka podigla slušalicu. Šutio sam. Evo hoćemo okupati Slavka, oprostila se. Zamišljao sam kako kupaju i oblače dedu. Nisam vidio lica, samo ruke koje su ga vukle. Ruke su izbacivale posteljine iz spavaće sobe i otkuhavale čaršafe, jer to se radi kada je pokojnik u blizini. Od kupanja tvog mrtvog oca pucaju ti kapilari u očima, a ruke bivaju sve manje i moraš ih stalno gledati. Moj tihi otac sjedi na rubu kreveta, crvenih očiju, ruku na koljenima, s dlanovima okrenutim prema gore. Kada budem njegovih godina, imat ću iste bore kao on. Bore opisuju koliko dobro je neko živio. Ne znam da li više bora znači bolji život. Majka kaže ne, ali čuo sam i suprotno.

Ustajem. Otac poravnava šlifer, klofa jastuk.

Imaš li crne odjeće?

Niti: Deda je mrtav.

Niti: Aleksandre, tvoj deda se više neće vratiti.

Niti: Tako brz kao iznenadni prestanak rada srca može biti život.

Niti: Deda samo spava – to bih mu više zamjerio nego što sad otvara prozor i kači deku da se provjetri.

Uzimam crnu košulju sa vješalice. Nešto razmišljam, možda otac računa na mene. Uvidio je da je čarolija naša posljednja šansa, ali stidi se da to kaže. Tata, trebalo bi mi nešto iz dedinog stana. Nešto važno, možemo li svratiti? Hajde, požuri.

I u autu od njega ni riječi o sahrani, a i ja prešutim da sam najmoćniji unuk, mađioničar nesvrstanih zemalja. Ne boj se, dodaj gas, a ja ću nam vratiti dedu i tatu. Šutim, jer mi odjednom tako teško biti dijete.

Udahnem duboko. Kuhinja. Pečeni luk. Nigdje dede. Spavaća soba. Privijam lice uz njegove košulje. Dnevni boravak. Sjedam

na kauč. Tamo je sjedio deda. Ništa. Stanem u ćošak iza televizora. Ništa. Paučina još tu. Gledam u dvorište s prozora. Ništa. Naš jugo, motor upaljen, otac hoda oko njega. Mađioničarski šešir na vitrini. Penjem se na stolicu, pažljivo slažem šešir i stavljam ga u ruksak. Ruksak! Kopam po njemu – čarobni štap. Htio sam ga pokazati Edinu, pada mi na pamet, i u svrhu demonstriranja slomiti nešto nevažno našem nastavniku historije. On preskače skoro sve lekcije o partizanima, a pritom nema boljih borbi od narodonoslobodilačke borbe i utakmica Crvene zvezde. Skoro uvijek pobjeđujemo, a kada gubimo onda tragično. Dedina smrt je privremeno spasila nastavnika.

Nosim, kao i svi drugi, crninu, ali to ne može biti sve što se mora uraditi na sahranama, tako da imitiram strica Boru. Ako stric Bora spusti glavu, spustim je i ja. Kada on razmijeni nekoliko riječi s nekim, zapamtim ih i ponavljam ih nekom drugom. Češem se po trbuhu, jer se stric Bora češe po svom velikom trbuhu. Ovo je unuk, šapuću ljudi.

Strina Tajfun je prestigla nosače sanduka i moraju je pozvati da se vrati. Pita može li kako pomoći. Ovootraljavanje, govori, meubija.

Prabaka i pradjed hodaju iza sanduka. Pradjedova duga bjela kosa je raspuštena. Njemu bih rado iznio svoj tajni čarobnjački plan, jer je i sam mađioničar, ali nisam našao dobru priliku za to. Deda Slavko je na jednom slavlju u Veletovu ispričao da je pradjed pre mnogo godina za samo jednu noć počistio najveću štalu u Jugoslaviji, jer mu je zauzvat vlasnik obećao ruku svoje kćeri – moje današnje prabake. Deda nije bio siguran kada se sve to desilo. Prije dvesto godina! viknuo sam, i striko Miki je prstom kucnuo u glavu; tada još nije bilo Jugoslavije, klinjo, to su bile kraljevske štale nakon Prvog svjetskog rata. Mikijeva varijanta mi se dopala, učinila je prabaku princezom. Deda je ispričao da pradjeda nije samo očistio ogromnu štalu, već u istoj noći i pomogao da se otele dvije krave, osvojio ogromnu sumu novca na remiju s najboljim

igračem u gradu i popravio sijalicu u kući svog punca – što je, po mom mišljenju, najteži zadatak, kad uzmeš u obzir da ništa na svijetu ne može biti tako pokvareno kao pokvarena sijalica. Bez magije sve to ne bi bilo moguće uraditi. Princeza prabaka nije se izjašnjavala o tome, ali se zagonetno smiješila. Trebali ste vidjeti njegove nadlaktice, kaže, još nikada se nijedna boja očiju nije tako dobro slagala uz nadlaktice, kao kod mog plavookog Nikole.

Stojim pred rakom i znam da je moguće. Naposljetku i Carla Lewisa sam magijom osposobio da obori svjetski rekord. Znači nisu svi Amerikanci kapitalisti, barem drug Lewis nije, moj štap i šešir čaraju isključivo u skladu s partijom. Stojim pred rakom u koju će sada moj deda, nekadašnji predsjednik lokalnog komiteta u Višegradu, biti položen i znam: moglo bi uspjeti.

Pradjed silazi u jamu i s obje ruke čupa kamenje i korijenje iz zemlje. Na šta ovo liči? kaže. Moj sin, moj!

Teško je zamisliti dedu Slavka kao

sina. Sinovi imaju najviše šezdeset godina. Oko šezdesetak imaju skoro svi koji se danas opraštaju od dede. Žene, sa crnim maramama na glavama, teško neparfimisane, možda žele promijeniti miris smrti. Ali ovdje smrt miriše na sveže pokošenu travu. Muškarci mrmljaju, sitno šareno ordenje na prednjim džepovima njihovih crnih sakoa, ruke skrštene iza leđa, pa i ja svoje prekrstim.

Otac pomaže pradjedu da izađe iz jame zatim stane iza mene. Njegove ruke teško pritišću moja ramena. Govori počinju, govori traju, govori nemaju kraja, ali ne želim nikoga prekidati svojim magijskim ritualom, to bi bilo nepristojno. Znojim se. Sunce prži, cvrčci cvrče. Stric Bora svjetloplavom maramicom briše znoj sa čela. Ja rukavom prelazim preko čela. Stric Miki sjeda u travu. On i još nekoliko starijih žena su doduše jedini koji sjede, tako da ja ostajem stajati. Jednom davno sam potajno posmatrao neku sahranu na kojoj nije bilo dugih dosadnih govora, već jedan kratak i nejasan. Bradati čovjek u crnoj halji je

pjevao i ljuljao zlatnu kuglu na lancu. Iz kugle se dimilo i mirisalo je na zeleni čaj. Kod nas nema popa, kod nas govori šezdesetogodišnje ordenje. Niko nije duhovit. Svi hvale dedu, često govore isto, kao da su prepisali jedni od drugih. Zvuče kao žene kada hvale kolače. Pošto umrli pod zemljom ne može ništa čuti, treba valjda ono posljednje što čuje ovdje gore da mu godi. Ali onako korektan kakav je deda bio, odmah bi ispravio svako uljepšavanje. Ne, družo Poljo, rekao bi, nisam ja svaki dan reformisao našu zemlju, prošlog petka nisam uradio ništa kako bih smanjio inflaciju, a i u subotu sam dugo spavao i nisam unapređivao ispunjenje plana u raznim kolektivima regije. Nedjeljom idem sa svojim unukom, ovim mađioničarom, u šetnje. Svaki put izaberemo neki drugi put i izmišljamo priče, kod nas u Višegradu nam nikada ne nestane puteva i priča – malih, velikih, smiješnih, tužnih – naših priča! I gdje to još ima da unuk zna više priča od svog dede? Kad je bio klinjo, deda bi podigao palac, kažiprst i srednji prst, razmi-

šljao je o nastanku biografije Mary Poppins. Drugarici Poppins je dojadila glupa kraljica, mijenja ime u Marica, seli se u Jugoslaviju k nama u zgradu i udaje se za nastavnika muzičkog Petra Popovića sa četvrtog sprata. On je doduše oženjen i alergičan na kišobrane, ali tako izvanredno svira klavir da mu Marica ne može odoljeti. A ona njega očara pjevanjem i čvrsto zapertlanim čizmama. Sa kišobranom Marica leti iznad grada i neće više da čuje za čuvanje djece. Zaposli se u Partizanu, nakon čega fabrika mjesec za mjesecom dvostruko nadmašuje planski određenu količinu proizvedenog alata. Ali skrećem s teme, pucketao bi deda prstima, htio sam u stvari ispraviti neistinu o nečem drugom: nemam ja uvijek dobar savjet za svakoga. Na primjer za mlade ljude: zaista ne znam šta bih im savjetovao osim, možda, da nama manje vjeruju i da više slušaju Johanna Sebastiana. Isto nije istina da vučem ugalj u podrume nekih starih udovica, odmahnuo bi deda rukom, baš ne volim stare udovice! U jednoj stvari imaš pravo, rekao

bi deda i uzeo baku za ruku i pomilovao je. Pomažem svojoj Katarini oko suđa, usisavam stan i rado kuham. Katarina nikada nije morala cijeli dan biti na nogama dok sam ja mogao stajati na svojim! Zašto muškarci ne bi trebali kuhati? Ponekad spremam soma za svog unuka i svoju ponosnu drugaricu. S limunom, bijelim lukom i krompirom sa peršunom. I jedna stvar stoji iznad svega, druže Poljo: Aleksandar je najbolji ribar odavde pa sve do Dunava, sunce dedino, jeste.

Koliko dugo sam stajao tako zamišljen pred dedinim kovčegom, ne znam. Ne znam ni kada sam se izmakao ispod teških očevih ruku i kada sam obišao raku iz koje je sada mirisalo na nedjeljnu kišu. Kada sam stavio šešir sa žutim i plavim zvijezdama koje se vrte oko mladih mjeseca, iako mi je deda na dan kada je uprkos svojoj magiji umro, objasnio da se ne vrte zvijezde oko mjeseca nego mjeseci oko zvijezda? Koliko dugo sam štapom pokazivao na petokraku na prednjoj strni kovčega, koliko sam se puta otrgao kada su me htjeli odvući

od kovčega? Šta sam psovao i koliko sam plakao? I da li ću ikada oprostiti Carlu Lewisu što je svu svoju magiju potrošio na svoj svjetski rekord, pa tako nije ništa ostalo za dedu? Svu magiju za 9,86 sekundi 25. augusta 1991, one večeri kada se sa Megdana nije moglo čuti kako jedna majka govori svom sinu: imao si dedu koji te volio, on više nikada neće biti ovdje. Ali njegova ljubav prema nama je beskonačna, njegova ljubav neće nikada nestati. Aleksandre, sada imaš beskonačnog dedu.

Znam, mama, odlučno je klimao sin i zatvorio oči kao da čara i bez šešira i čarobnog štapa, mi smo to jedan drugom u našim pričama već obećali: nikada ne prestati pripovjedati.

Saša Stanišić je rođen 1978. godine u Višegradu. U Nemačkoj je studirao nemački jezik, slavistiku i kreativno pisanje. Živi u Hamburgu, gde radi kao slobodni novinar i pisac.

GOST U KNJIZI

Tilman Ramšted

Avantura mog bivšeg bankarskog savetnika

(Odlomak iz romana, © DuMont Buchverlag
2013)

Na našem prvom sastanku moj bivši bankarski savetnik rekao je da bi trebalo da u njemu manje vidim svog bivšeg bankarskog savetnika, a mnogo više nekog sasvim drugačijeg. Potom je dugo razmišljao šta bi to moglo da bude. Obojica smo gledali kroz prozor u sumrak koji se zgušnjavao, u retku kišu. Pogledi su nam se tu i tamo susretali u oknu i moj bivši bankarski savetnik mi se osmehivao. „Ili je možda ipak bolje videti me jednostavno kao bankarskog savetnika“, reče najzad.

Na pisaćem stolu mog bivšeg bankarskog savetnika stajao je mali slon od keramike sa podignutom surlom. „Stvarčica za uspomenu“, objasnio je moj bivši bankarski savetnik, kada je primetio da posmatram životinju.

„Na koga?“ pitao sam, a moj bivši bankarski savetnik je samo kratko oklevao, pa je rekao: „Na jednog slona.“

S nekretninama uostalom nikad nema rizika, rekao je moj bivši bankarski savetnik. „Sve dođe i prođe, nekretnine ostaju“, rekao je, i kada jednom od nas više ništa ne bude preteklo, samo će nekretnine volšebno opet na kraju opstati. „Onda će naći najzad svoj mir“, rekao je, a njegovi prsti su pritom prešli po zidu kraj njega, kao da ga teše.

Moj bivši bankarski savetnik uvek nam je najpre nalivao kafu iz svoje crvene termos boce. „Klijent“ bilo je flomasterom napisano na mojoj šolji, a na njegovoj je stajalo: „Ja“. Tokom sastanka sebi je dolivao više puta, što meni nije bilo potrebno. Ta ja još nisam ispio svoju kafu, rekao bi na kraju i ostatak

pažljivo presuo u jednu plastičnu čašu. „*To go*“, rekao bi i ja sam se potom obreo na ulici među psima i ljudima, sa odavno ohlađenom kafom u ruci, a ostatak dana odjednom bi mi se učinio vrlo dugim, vrlo dugim.

Napredak baš ničim ne može da se spreči, objasnio mi je moj bivši bankarski savetnik. „Kada privreda jenjava, rastu dugovi. Kada kosa opada, raste ćela. Kad se ovaj mobilni smanjuje, povećava se sigurno površina dlana oko njega.“ Tako ni moj novac ne bi, dakle, direktno nestao, ja bih za to dobio nešto drugo. „Samo još moramo da pronađemo šta bi to moglo da bude“, rekao je i potapšao me po ramenu. „Zar to nije uzbudljivo?“ pitao je. Nisam više siguran jesam li klimnuo glavom. Vrlo verovatno.

Prilikom jednog našeg sastanka u parku moj bivši bankarski savetnik dugo je posmatrao jednu baricu. „Bare su okeani malog čoveka“, rekao je. Ustuknuo je za korak. „Veoma malog čoveka“ rekao je potom.

Moj bivši bankarski savetnik navod-

no nikada nije bio umoran. Kad god bi umor počinjao da ga savladava, razmišljao je o tome kako je neverovatno fascinantno osećanje taj umor, kako zagonetno, kako neispitano, i tada bi se toliko uzbudio zbog mogućeg umora, da bi ovaj smesta iščezao. Umor bi se vratio tek satima kasnije, govorio je rastuženo, ali on je tad već uveliko spavao. Bio sam voljan da ga utešim, ali najednom više nisam bio siguran, kakva bi mu uteha pomogla.

Zbirka poštanskih maraka mog bivšeg bankarskog savetnika sastojala se od jedne pocepane marke od 55 centi i jedne nalepnice za tetovažu. Jednostavno nije imao vremena. Ni volje, rekao je. Ni poštanskih maraka, rekao je.

Ima li dece, upitao sam jednom mog bivšeg bankarskog savetnika, a on je odrečeno odmahnuo glavom. Ponekad bi se ujutro probudio i bivao sasvim siguran da ih ima, i gotovo da se nejasno sećao njihovih imena i frizura, ali najkasnije po podne sve bi to opet iščezavalo. „Ponekad bi frizure ostale nešto duže“, rekao je, „ali u svakom slučaju nikad do večeri.“

Pre kratkog vremena počeo je da se bavi sportom, rekao je moj bivši bankarski savetnik. A onda bi opet i sa tim prestajao. „Baš bih voleo da stvar dovedem do kraja“, rekao je.

Tilman Ramsted je rođen 1975. u Bilefeldu; danas živi i piše u Berlinu. Za romane i pripovetke dobio je mnoge nagrade. Nedavno je objavio roman *Avantura mog bivšeg bankarskog savetnika* (2013).

Edicija **MALA KUTIJA**, peto kolo, knjiga 1
Saša Stanišić:

NA CILJU IZGUBLJENE TRKE

Gost u knjizi: **Tilman Ramšted**

Izdavač: Grupa 484/www.grupa484.org.rs

Za izdavača: Vladimir Petronijević

Uredila: Ružica Marjanović

Autorke teksta na poledini: Nađa Lazarević i Nađa
Lapčević

Lektura i korektura: Slavica Miletić

Grafički oblikuje: mkart

Štampa: Standard 2

Beograd, 2014.

**Mala
kutija**

 Grupa
484

DAH TEATAR
CENTAR ZA PLOKESNA ISTRAŽIVANJA

Ova publikacija je urađena uz pomoć Evropske unije u okviru projekta FOCUS – za kulturu u Srbiji koji sprovode Dah Teatar i Grupa 484.

Sadržaj publikacije je isključiva odgovornost autora i ne predstavlja stanovišta Evropske unije.

